

הלכות אבלות

דינים, מקורות ומנהגים לבית האבל
לאשכנזים ולספרדים

הלכה ממקורה

הרב יוסף צבי רימון

והרב יצחק ריגר

מהדורת פישל

פסקי ההלכות לספרדים
נערכו בהתייעצות עם הרב יצחק שלו,
רב העיר ירוחם

עורך: הרב דניאל פליישמן

סולמות (ע"ר)
אלון שבות התש"ף

RABBI YOSEF ZVI RIMON & RABBI ITZHAK RIGER

Halakha from Its Source: Avelut

הגהה הלכתית: הרב שי ויסבורט, הרב חזקיה ארנד

עריכת לשון: ישראל רוזנברג

סדר: רפאל פרימן MISTD 'רונה – עימוד ועיצוב ספרים'

עיצוב כריכה: תמר גוטמן, 050-5350596

תמונות: הרב יצחק ריגר

יצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט,

המחלקה למכוני מחקר תורניים

© כל הזכויות שמורות לסולמות (ע"ר)

ת"ד 230 אלון שבות 9043300

טל': 02-5474547

office@sulamot.org

www.sulamot.org

הרב יצחק ריגר: 054-7312341 rigerit@gmail.com

מסת"ב: 3-293-526-965-978

© כל הזכויות על הציטוט שבעמוד 224 שמורות להוצאת שוקן

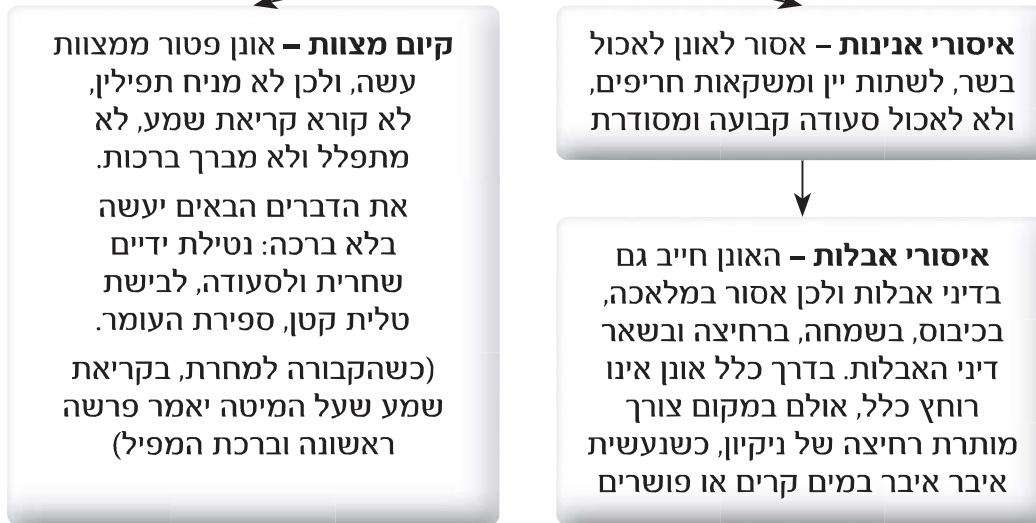
אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מעמותת סולמות.

נדפס בישראל תש"פ 2019 Printed in Israel

קיצור ההלכות לאבל

דיני האונן – מהפטירה עד הקבורה

הדברים האסורים לאונן

הדברים המותרים לאונן

אבל עצמאי או שותף בעסק

אם יש צורך שהעסק ימשיך לפעול בשבעה, על האבל למכור את העסק (או את חלקו בשותפות) למשך ימי השבעה לפני הפטירה או בזמן שהוא אונן

קיצור דיני האבל

י"ב חודש	ימי השלושים	שבעת ימי האבל	
מותר	מותר	אסור. מותר לעשות עבודות בית נצרכות (ויש מהספרדים שנמנעים מכך), ודבר האבד (בתנאים מסוימים)	מלאכה
מותר	מותר	אסור ללכת לעבודה ולעסוק במסחר. אם העסק צריך לפעול בשבעה, יש למוכרו לפני הפטירה או בזמן האנינות	מסחר
מותר	מעיקר הדין מותר, אולם האשכנזים מחמירים. אך במציאות שלנו ניתן להקל לעשות מקלחת קצרה ובסיסית	אסור לרחוץ כל גופו אפילו במים קרים. מותר לרחוץ פניו, ידיו ורגליו במים קרים, ולכבוד שבת מותר לרחוץ בפושרים, איבר איבר	רחיצה
מותר	מותר	אסור למרוח שמנים להנאה. מותר להשתמש במשחות טיפוליות ובדאודורנט	סיכה
מותר	מותר	נוהגים לאסור	איפור ותכשיטים

י"ב חודש	ימי השלושים	שבעת ימי האבל	
אסור להסתפר עד שיגערו בו חבריו (או שיעברו שלושה חודשים). מותר להתגלח מיד בסיום השלושים (אם רגיל להיות מגולח)	אסור. מותר לנשים ספרדיות להסתפר	אסור	תספורת וגילוח
מותר	אסור בכלי. מותר ביד או בשיניים, ו מותר לגזוז ציפורניים גדולות בכלי לכבוד שבת או לצורך מצווה	אסור בכלי. מותר ביד או בשיניים	גזיזת ציפורניים
מותר לכבס ולגהץ	מותר לכבס ולגהץ	אסור לכבס ולגהץ	כיבוס וגיהוץ
מותר	הספרדים מתירים, והאשכנזים מחמירים כמו בשבעה (ובשעת הצורך לובש אדם אחר תחילה לזמן קצר). ואם מחליף או זיעה (כמקובל בימינו) רשאי ללבוש גם בלי שאדם אחר ילבש אותם תחילה. מותר להחליף גרביים ולבנים	אסור. מותר להחליף בגד שהתלכלך או ספוג זיעה (ואם אבל על הוריו, יקרע את הבגד הנקי), ו מותר להחליף גרביים ולבנים	לבישת בגדים נקיים

אנינות – בין מיתה לקבורה

מהי אנינות?

האונן נקרא בלשון חז"ל גם "מי שמתו מוטל לפניו" (ברכות יז ע"ב). תיאור זה איננו רק תיאור טכני אלא נוגע במצבו הנפשי של האבל. ברגעים אלו, האדם נקרע בבת אחת ממהלך חייו הרגיל ונקלע למערבולת. הוא שרוי בבלבול ובתדהמה, חש חסר אונים, מתקשה לחשוב בבהירות ולעכל את אשר אירע. כל ישותו מתמקדת בנפטר, אשר "מוטל לפניו". אך למרות הקושי האדיר – עליו לדאוג לסידורים הטכניים של הלוויה וקבורת הנפטר.

מי שמת אחד משבעת קרוביו – אב, אם, בעל או אישה, אח, אחות, בן, בת – חייב להתאבל עליהם.⁹ בשלב הקודם לאבלות, מזמן הפטירה ועד לקבורה, מוגדר הקרוב כאונן (מלשון "בן אונן" – "בן צערי" (בראשית ל"ה, יח, ורש"י שם)). כלומר, האדם מצטער באופן עמוק במיוחד, ועליו להיות טרוד רק בפטירה, בלוויה ובקבורת המת.¹⁰ התורה קובעת שכאשר אדם נמצא במצב של אנינות, אסור לו לאכול

9 הרחבה בשאלה מי הם החייבים להתאבל מצויה להלן עמ' 83.
קטנים: דיני אנינות אינם חלים על ילדים קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות, ומותר להם להתקלח ולאכול בשר (**שדי חמד**, מערכת אנינות, אות יד; **פני ברוך**, אנינות, נב; **ילקוט יוסף** אבלות, ז', כא, ובהערה שם).
ילד מאומץ: דיני אנינות אינם חלים על בן מאומץ והוא חייב בכל המצוות (**חזון עובדיה**, ח"א, עמ' תקנב). וראו להלן עמ' 84 לגבי דיני אבלות לילד מאומץ.
10 ככלל, אין הבדלים בין נשים לגברים בכל הדינים והמנהגים הקשורים לפטירה, הן באופן הטיפול בנפטר ובקבורתו והן בדיני האנינות והאבלות (פרט למקומות מסוימים שבהם נפרט את השוני).

קדשים ומעשר שני, ואף לא לעבוד במקדש (ויקרא י', יט; דברים כ"ו, יד; זבחים קא ע"א). חז"ל הבינו שבבסיס האיסורים הללו עומדת ההכרה במצוקתו העמוקה של האונן ובמצבו הנפשי הקשה, ולכן קבעו כי האונן פטור מכל מצוות עשה, ואף אינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיימן (מועד קטן כג ע"ב; שולחן ערוך, או"ח ע"א, א; יו"ד שמ"א, א). זאת, כדי לכבד את המת ולהתמקד בו וכדי שהאונן יוכל להתפנות לדאוג לצורכי הלוויה בצורה מלאה (ירושלמי ברכות פ"ג ה"א; ועיינו רש"ר הירש, חורב, אבלות, אות שיג). עם זאת, האונן חייב בכל מצוות לא תעשה.

גם מי שאינו מתעסק בפועל בהכנות לקבורה – חלה עליו האנינות (שולחן ערוך שם; גשר החיים י"ח, א, א, אות א; צרור החיים, אות ו). אך אם אין אפשרות לקרובי הנפטר לדאוג לצרכי המת, כגון שהמת מוחזק בידי המשטרה (ואין שום דבר שניתן לעשות כהכנה ללוויה או בניסיון להביא את המת לקבורה) או שהקבורה במדינה אחרת – לא חלה אנינות על הקרובים (שולחן ערוך, יו"ד שמ"א, ד).¹¹ חשוב לדעת שגם שיחות טלפון לקביעת שעת הקבורה או לצורך ארגונים שונים הקשורים ללוויה, וכן למשל הדפסת מודעות אבל או הכנת הספדים, נחשבים כעיסוק בצרכי המת, וכל זמן שפעולות אלו לא הסתיימו – חלה אנינות על הקרובים.¹²

כאשר הקבורה מתעכבת

אם הקבורה משתהה, האנינות נמשכת כל זמן שהקרובים עדיין עוסקים בהכנות לקבורה ובטיפול בנפטר.¹³ אך אם אין אפשרות לטפל בנפטר או שאין בכך צורך (כגון שהפטירה הייתה בחוץ לארץ, והקרובים ממתנינים

11 במקרה שהמת נעדר וגופתו טרם נמצאה, כל זמן החיפושים אחר הגופה עדיין לא חלה אנינות, כיוון שעדיין לא מתחילים בשלב זה את ההכנות ללוויה. ואם התייאשו מלהביאו לקבורה, מתחילים מיד לשבת שבעה (שולחן ערוך, יו"ד שע"ה, ה-ז; גשר החיים י"ח, א, אות ט; י"ט, ו, אות א).

12 דיני אנינות לחתן וכלה נמצאים בעמ' 215.

13 מצב זה עלול לעורר קושי מבחינה נפשית, כיוון שבפועל האונן כמעט לא יכול לעשות שום דבר כדי למלא את הזמן הפנוי עד הלוויה (שהרי הוא פטור מכל מצוות עשה ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיימן, ומצד שני הוא לא יכול להסיח את דעתו מן המת ולהתעסק בדברים אחרים). לכן כאשר באמת אין לאבל מה לעשות עד הקבורה והוא אינו יכול לסייע בהכנה ללוויה, יש מקום להורות לו כשיטות הסוברות שהוא יכול להתחייב במצוות, ויש להיוועץ במורה הוראה.

אנינות – בין מיתה לקבורה

להבאת הנפטר לארץ, או שממתינים לקרובים שיגיעו מחוץ לארץ, או שהשלטונות מעכבים את הקבורה מסיבות שונות) – לא חלה אנינות על הקרובים בזמן ההמתנה (רא"ש מועד קטן, פ"ג, סימן נ"ה; רמ"א שם, ג; מגן אברהם, תקמ"ח, ס"ק ח; פני ברוך, אנינות, אות נח-נט).¹⁴ ואף שבזמן זה עדיין לא חלים כל דיני אבלות, על הקרובים לנהוג בזמן זה בדיני אבלות שבצנעה, והם אסורים בלימוד תורה, בשמחה, ברחיצה ובחיי אישות (דרך החיים רנ"ג, ס"ק ה; פני ברוך שם, נז-נח).¹⁵

כאשר גופת הנפטר משוחררת לקבורה או מגיעה ארצה – שבים וחלים דיני אנינות על הקרובים, עד לאחר הקבורה.

14 כאמור, גם שיחות טלפון לצורך ארגונים שונים הקשורים ללוויה, וכן הדפסת מודעות אבל או הכנת הספדים נחשבים כעיסוק בצרכי המת.

15 ועיינו להלן עמ' 92, מתי מתחילים לשבת שבעה במקרה כזה.

דיני האונן

הדברים האסורים לאונן

כאמור, האונן פטור מכל מצוות עשה, ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיימן. לכן, האונן אינו מתפלל, לא קורא קריאת שמע, לא מניח תפילין (ראו עמ' 48), לא מברך ברכות ואף לא מצטרף למניין (מועד קטן כג ע"ב; שולחן ערוך, יו"ד שמ"א; גשר החיים שם, והערה 9). אך הוא נוטל ידיים בבוקר, וכן לפני אכילת לחם (בלא ברכה). אונן לא ילבש טלית גדול, אך ילבש טלית קטן בלא ברכה (שו"ת מנחת שלמה, ח"א, סימן צ"א, כ"ה, ג). אם הקבורה רק למחרת, אזי כשהולך לישון אומר קריאת שמע על המיטה וברכת המפיל בלבד (שו"ת מנחת שלמה שם, ט; ויש אומרים שלא יאמר קריאת שמע ולא ברכת המפיל – צרור החיים, אות כא).

האונן אסור באכילת בשר ובשתיית יין ומשקאות חריפים, ואינו אוכל סעודה קבועה ומסודרת (שולחן ערוך שם, א; גשר החיים י"ח, ב, אותיות ב-ג; דברי סופרים שמ"א, ס"ק יג). האונן אסור בכל הדברים האסורים בזמן האבלות (כגון הליכה לשמחות, מלאכה, רחיצה וכיבוס), למעט הדברים שנמנה בהמשך. במקום צורך, לצורך ניקיון ולא לתענוג, ניתן להקל ברחצה במים פושרים ואיבר איבר.¹⁶

¹⁶ לדעת הרמב"ם (אבל פ"א ה"ב), אונן אינו אסור בדברים האסורים בזמן האבלות, ואילו לדעת הרמב"ן (תורת האדם עמ' נז) האונן אסור בכל הדברים שהאבל אסור בהם, פרט לנעילת נעליים שהתירו כדי שיוכל לעסוק בצרכי הקבורה. מהשולחן ערוך (יו"ד שמ"א, ה) משמע שפסק כדעת הרמב"ם, אולם הרמ"א (שם) פוסק כדעת הרמב"ן, ולמעשה גם הספרדים מחמירים בכך (חזון עובדיה, ח"א, עמ' קנג; צרור החיים, עמ' 27). אך התימנים נוהגים כדעת הרמב"ם – שולחן ערוך המקוצר, יו"ד קע"ח, ה). במקרה הצורך כתבנו להקל ברחיצת איבר איבר ופושרים משום שדבר זה מותר מעיקר הדין גם באבלות, ובפרט לצורך ניקיון וכדומה (ראו עמ' 109), ובוודאי יש להקל בכך באנינות, בצירוף שיטת הרמב"ם.

הדברים המותרים לאונן

מותר לאונן לצאת מביתו ומותר לו לנעול נעלי עור, אף שבזמן השבעה דברים אלו אסורים (שולחן ערוך ורמ"א שם). דברים אלו הותרו כדי שהאונן יוכל לעסוק כראוי בצרכי קבורת המת.

מותר לומר תהלים לשמירה על המת (שו"ת ציץ אליעזר, ח"ה, רמת רחל, סימן מ"ו. ויש אוסרים – צרור החיים, אות יא). מעיקר הדין אסור לאונן לשבת על כיסא (שולחן ערוך, יו"ד שמ"א, ה; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ה, רמת רחל, סימן מ"ח), אולם למעשה רבים מקילים בכך (ראו גשר החיים י"ח, הערה 5; ובצרור החיים, אות ח, הקל למי שקשה לו. ויש המחמירים בזמן האכילה, על פי מחצית השקל תקנ"ב ס"ק ז). מותר לאונן להחליף בגדים לפני הלוויה, כדי לקרוע בגד פשוט יותר (גליון מהרש"א על השולחן ערוך, יו"ד ש"מ, ט; חכמת אדם, קנ"ב, ו; גשר החיים ד', אות א; חזון עובדיה, ח"ב, עמ' רנב; ובצרור החיים אות לג הקל רק כששובש בגדים יקרי ערך).

אמירת קדיש יתום והספד

על אף שאונן פטור ממצוות, הוא רשאי לומר קדיש משום שזהו כבודו של הנפטר (משנה ברורה ע"א, ס"ק ז; גשר החיים שם ב, אות ג; שו"ת יביע אומר, ח"ו, יו"ד, סימן ל"ג, אות א), ובתנאי שהדבר לא יפגע בטיפול בצרכי הנפטר (על פי הט"ז, יו"ד שע"ו, ס"ק ד; פרי מגדים או"ח ע"א, מש"ז ס"ק ב; באר היטב שם ס"ק ד).¹⁷ נהגו שאונן רשאי להספיד אפילו בדברי תורה, משום שזהו כבודו של הנפטר (משולחן אבותינו עמ' 525 אות קסה).

¹⁷ יש אומרים שאסור לאונן לומר קדיש, משום שלפני הקבורה אין דין גיהנום, וממילא אין צורך באמירת קדיש ואין זה כבודו של מת (ש"ך, יו"ד שע"ו, נקודות הכסף על הט"ז שם; צרור החיים, אות יז). אך גם לדעתם בשעת הלוויה אומר הבן קדיש גם לפני הקבורה, על אף שהוא עדיין נחשב אונן (צרור החיים, עמ' 39). ולמנהג מרוקו הבן אומר קדיש רק בניחום שלאחר הקבורה, כשכבר יצא מדין אונן לדין אבל (משולחן אבותינו עמ' 526 אות קסז).

דין האונן בשבת

אנינות אינה נוהגת בשבת משום שאין עוסקים בצרכי המת והקבורה בשבת.

האנינות פוסקת מעט לפני השבת, החל מרגע שלא נותר מספיק זמן לקבור את המת. לכן, האונן חייב להתפלל סמוך לשבת תפילת מנחה של ערב שבת (שמירת שבת כהלכתה, ס"ד, כב; צרור החיים, אות יד).

במהלך השבת חייב האונן בכל המצוות, והוא אף רשאי לאכול בשר ולשתות יין. עם זאת, הוא אסור בכל דיני אבלות בצנעה (כדין אבלות בשבת) – לימוד תורה, רחיצה וחיי אישות (שולחן ערוך, יו"ד שמ"א, א-ב, ראו עמ' 115). במהלך השבת יכול האונן לומר קדיש, כדלעיל (ט"ז שם; ילקוט יוסף אבלות, מבוא, ט), אך לא יעלה לתורה (משנה ברורה תקמ"ח, ס"ק טז; כף החיים ס"ק יז), ואם הוא כהן לא יישא כפיו (גשר החיים י"ח, א אות יב).

סמוך לצאת השבת יקרא האונן קריאת שמע בלי ברכותיה, אך לא יתפלל ערבית¹⁸ ולא יבדיל (ואף לא ישמע מאחרים), אלא יתפלל ויבדיל לאחר הקבורה (משנה ברורה ע"א, ס"ק י; גשר החיים י"ח, ב אות ט).¹⁹ האונן רשאי לאכול קודם הבדלה (שולחן ערוך שם, ב) ואף רשאי לעשות מלאכה, אך טוב שיאמר "ברוך המבדיל" לפני שעושה מלאכה (שמירת שבת כהלכתה, ס"ד, כו והערה קל).

18 לדעת הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה, ח"א, עמ' קסז), האונן צריך להתפלל ערבית מבעוד יום, לומר "אתה חוננתנו" בתפילה ולהבדיל על הכוס (מבלי לברך על הנר ועל הבשמים). אולם למעשה המנהג הרווח גם בקרב הספרדים הוא שהאונן לא מתפלל ערבית, וכפי שכתבנו בפנים. מכל מקום, על הנוהגים בדרך זו לדעת שגם להם אסור לעשות מלאכה עד צאת השבת (אף שהתפללו כבר ערבית והבדילו על הכוס).

19 ולא יגיד את פסוקי הברכה שבתחילת ההבדלה, אלא יתחיל מ"בורא פרי הגפן", וכפי שכתבנו בדין האבל (עמ' 120). אם האבל מספיק להבדיל במוצאי שבת, יברך גם על הנר ועל הבשמים. אך אם מבדיל מיום ראשון והלאה (ניתן להבדיל עד יום שלישי) – יברך רק על היין וברכת המבדיל.

דין האונן בימים טובים ובמעגל השנה

כשם שאנינות אינה נוהגת בשבת, כך אינה נוהגת למעשה ביום טוב, כיוון שכיום בארץ ישראל אין עוסקים בצרכי המת ובקבורתו ביום טוב.²⁰ לכן, האונן חייב בכל מצוות החג, ומותר לו לאכול בשר ולשתות יין. עם זאת, הוא אסור ברחיצה ובתשמיש המיטה, כמו באנינות בשבת (שולחן ערוך שם; גשר החיים י"ח, א אות יא).

האנינות פוסקת מעט לפני החג, החל מרגע שלא נותר מספיק זמן לקבור את המת. לכן, האונן חייב להתפלל מנחה סמוך לכניסת החג. במהלך החג יכול האונן לומר קדיש, כדלעיל (ט"ז שם). מותר לאונן ללמוד תורה בחג (בניגוד לשבת), אך נוהגים שאינו עולה לתורה (גשר החיים י"ח, ב, אות ח).

במוצאי החג יש לנהוג כפי שכתבנו לגבי מוצאי שבת: סמוך לצאת החג יקרא האונן קריאת שמע בלי ברכותיה, אך לא יתפלל ערבית ולא יבדיל (ואף לא ישמע מאחרים), אלא יתפלל ויבדיל לאחר הקבורה (אם לא הספיק להבדיל במוצאי החג, רשאי להשלים את ההבדלה רק ביום שלאחריו (רבי עקיבא איגר, או"ח רצ"ט, ה; משנה ברורה ס"ק טז)).

עירוב תבשילין – כאשר יום טוב חל בערב שבת, יעשה האונן עירוב תבשילין בלי ברכה, ויאמר את הנוסח "בהדין עירובא...". עם זאת, טוב יותר שאחד מבני הבית יעשה את העירוב (בברכה) עבור בני הבית.

ראש השנה

בראש השנה לא חלים דיני אנינות (גם ביום השני של ראש השנה),²¹ ואונן חייב בכל מצוות החג. לכן, אונן חייב בתקיעת שופר ומותר לו לאכול בשר ולשתות יין.

20 מעיקר הדין, מי שנפטר ביום טוב נקבר על ידי גויים, ומי שנפטר ביום טוב שני של גלויות אף נקבר על ידי יהודים (ביצה ו ע"א; שולחן ערוך, או"ח תקכ"ו, א). לכן, באופן עקרוני תיתכן אנינות גם בימים טובים (שולחן ערוך, או"ח תקמ"ח, ה). אולם למעשה כיום בארץ ישראל לא קוברים בימים טובים כלל, ולכן לא נוהגת בהם אנינות (על פי שמירת שבת כהלכתה, ס"ד, כ).

21 למעט אם קוברים את הנפטר ביום טוב שני של ראש השנה.

יום הכיפורים

ערב יום הכיפורים: דיני אנינות חלים כרגיל, לכן אסור לאונן לאכול בשר ולשתות יין, אך מותר לו לטבול במקווה סמוך ליום הכיפורים (כדין האבל), ואוכל סעודה מפסקת.

יום הכיפורים: ביום הכיפורים לא חלים דיני אנינות, ואונן חייב בכל המצוות. רבים אינם מזכירים את הנפטר ב"זכור" כיוון שהוא עדיין לא נקבר (גשר החיים ל"א, ב אות ז). אולם יש אומרים שכיוון שרגילים לומר קדיש לפני הקבורה, הוא הדין שאפשר לומר יזכור לפני הקבורה (הרב יעקב רוז'ה).

סוכות

ביום טוב ראשון של סוכות לא חלים דיני אנינות, ואונן חייב בכל המצוות. לכן, אונן חייב בסוכה ובנטילת לולב (והוא אף מברך שהחיינו), ומותר לו לאכול בשר ולשתות יין.

חול המועד סוכות

בחול המועד נוהגת אנינות כרגיל. לכן, אסור לאונן לאכול בשר ולשתות יין. האונן פטור ממצוות סוכה (משנה ברורה תר"מ, ס"ק לא), ואף אם אוכל בסוכה אינו מברך "לישב בסוכה" (גשר החיים י"ח, ב, אות יא). בנוסף הוא פטור מנטילת לולב (ירושלמי ברכות פ"ג ה"א; דברי סופרים השלם, שמ"א, ס"ק כא). בליל הושענא רבה, אסור לאונן ללמוד תורה.

שמחת תורה

בשמחת תורה לא חלים דיני אנינות, ואונן חייב בכל המצוות. לכן, מותר לאונן לאכול בשר ולשתות יין. כמו כן רשאי האונן לעלות לתורה, אך לא ישתתף בריקודים (על פי גשר החיים כ"ג, ג אות ז; ילקוט יוסף אבלות, דיני אונן, סה; ולמנהג חלק מהספרדים אונן לא עולה לתורה בשמחת תורה – הרב יצחק שלו). לגבי אמירת יזכור עיינו בדיני אנינות ביום הכיפורים.

חנוכה

אנינות נוהגת כרגיל בחנוכה, ולכן האונן אינו מדליק נרות חנוכה אלא

אשתו או אחד מבני ביתו ידליקו ויברכו. ואם אין לו מי שידליק – ידליק הוא בעצמו בלא ברכה, משום פרסומי ניסא (משנה ברורה תר"ע, ס"ק יב; גשר החיים שם, אות טז; חזון עובדיה, ח"א, עמ' קעז).²²

פורים

כיוון שמצוות השמחה בפורים היא מצווה המוטלת על כל ישראל, היא דוחה את מצוות האנינות: "לא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים, דדברי קבלה ניהו שהם כדברי תורה" (שולחן ערוך, או"ח תרצ"ו, ז; על פי הארחות חיים, פורים, לט). למעשה, יש הבדל בין מקרה שהקבורה נערכת בפורים למקרה שהקבורה נערכת אחרי פורים: **אם לא קוברים את הנפטר בפורים**, האנינות כלל לא חלה ביום זה, והאונן חייב בכל המצוות, ובכלל זה בכל מצוות הפורים: קריאת מגילה (גם בליל פורים),²³ סעודת פורים (ורשאי לאכול בשר ולשתות יין,²⁴ ומברך על אכילתם), משלוח מנות (ולא ישלח דברים משמחים) ומתנות לאביונים (שולחן ערוך ורמ"א שם; ערוך השולחן שם, יא; חזון עובדיה, ח"א, עמ' קפ; שו"ת אורחותיך למדני, ח"א, סימן קכ"ה).²⁵

אם מתכוונים לקבור את הנפטר בליל פורים, דיני אנינות חלים כרגיל עד הקבורה, ולכן יתפלל, יקרא קריאת שמע וישמע את המגילה רק אחרי הקבורה (על פי הרמ"א שם). ואם קרא את המגילה בזמן שהוא אונן, יחזור ויקרא בלי ברכה (ילקוט יוסף אבלות, מ"ג, יא; כף החיים ס"ק מז).

22 מי שהיה אונן בלילה הראשון של חנוכה ולא הדליק בברכה (ואף לא יצא ידי חובה בהדלקת אשתו או אחד מבני ביתו), כשמדליק נרות ביום השני יברך שהחיינו (נטעי גבריאל, ח"א, ל"ג, ב; חזון עובדיה שם).

23 אך האונן לא יקרא את המגילה כדי להוציא את הציבור ידי חובתו (כדין האבל, ראו עמ' 168, ובפרט שלדעת המשנה ברורה (להלן הערה 25) אנינות נוהגת בפורים כרגיל והאונן פטור מקריאת המגילה).

24 אך בליל פורים אסור לאונן לאכול בשר ולשתות יין (מגן אברהם ס"ק טו, בדעת הרמ"א). ויש מתירים גם בליל פורים (חזון עובדיה שם).

25 יש אומרים שהאונן אמנם מותר באכילת בשר ויין ביום הפורים (ומברך על אכילתם), מחמת שמחת פורים, אך שאר דיני אנינות חלים עליו כרגיל (אפילו אם לא מתכוונים לקבור את הנפטר בפורים) והוא פטור מכל מצוות עשה (מגן אברהם ס"ק טז; חכמת אדם, מצבת משה, א; משנה ברורה ס"ק כו; חיי עולם (טולדאנו), מהדורת תשע"ב, עמ' מא-מב). עם זאת, עליו לשמוע קריאת מגילה מאדם אחר (משנה ברורה ס"ק כה; גשר החיים י"ח, ב, אות טו).

אם מתכוונים לקבור את הנפטר ביום הפורים, אזי בליל פורים דיני אנינות אינם חלים והאונן חייב בכל המצוות (רמ"א שם; חזון עובדיה שם; שו"ת אורחותיך למדני שם).²⁶ **ביום פורים**, דיני אנינות חלים כרגיל עד לאחר הקבורה, ולאחר הקבורה יתפלל, יקרא קריאת שמע ויקיים את מצוות היום (רמ"א שם; משנה ברורה ס"ק כו). ואם קרא את המגילה לפני הקבורה, יחזור ויקרא בלי ברכה לאחר הקבורה (משנה ברורה שם; כף החיים שם).²⁷ [ולא יניח תפילין ביום הקבורה (משנה ברורה שם), כדלהלן עמ' 49].

שושן פורים: לבני הפרזים, אנינות נוהגת כרגיל בט"ו באדר, ולבני המוקפים, אנינות נוהגת כרגיל בי"ד באדר (שער הציון שם, ס"ק כח).

ערב פסח

מכירת חמץ: אונן שלא מכר את חמצו יכול למכור את החמץ במהלך האנינות.

בדיקת חמץ וביעור חמץ: האונן ימנה שליח שיבדוק וישרוף עבורו את החמץ. השליח יברך על הבדיקה (גשר החיים י"ח, ב, אות יג; חזון עובדיה, ח"א, עמ' קפ), ואת נוסח ביטול חמץ (בערב ובבוקר) יאמר האונן עצמו (פני ברוך, אנינות, לט). אם אין לו מי שיבדוק וישרוף עבורו, יבדוק האונן בעצמו בלא ברכה (גשר החיים שם; צרור החיים, אות כג), ובבוקר ישרוף את החמץ.

פסח

ביום טוב ראשון של פסח לא חלים דיני אנינות, ואונן חייב בכל המצוות. לכן, אונן חייב בשתיית ארבע כוסות (ויברך שהחיינו), באכילת מצה ובשאר מצוות ליל הסדר, אך אינו מסב (גשר החיים שם, אות יב; שמירת שבת כהלכתה

²⁶ וכאמור (הערה 24) לא יאכל בשר ולא ישתה יין. ולדעת המשנה ברורה (ס"ק כו; ראו בהערה הקודמת), בליל פורים חלים כל דיני אנינות אפילו אם לא קוברים את הנפטר בלילה, ולכן האונן פטור מקריאת שמע ומתפילות ואסור בבשר ויין, אך עליו לשמוע את קריאת המגילה מאדם אחר (מגן אברהם, תרצ"ו, ס"ק יד-טו; משנה ברורה ס"ק כה; חיי עולם שם; הרב מאזוז, הערות איש מצליח על המשנה ברורה שם).

²⁷ יש אומרים שרשאי לקרוא מגילה עם הציבור בבוקר ואחר כך יקברו את הנפטר, ואת שאר מצוות היום יקיים לאחר הקבורה (חזון עובדיה שם).